

İsrail'e ilk gidişim 1961 yılındaydı. İsrail ile iyi ilişkiler çerçevesinde ve milli takımlar karşılaşması bağlamında Türkiye atletizm takımının bir sporcusu olarak gitmişim. O yıllarda kendimi sosyalist ve dolayısıyla her türlü ırkçı anlayışa karşı bilirdim. İkinci Dünya Savaşı'ndan on beş yıl sonrasında söz ediyorum. Hitler'in Yahudilere yaptıklarını zamanın filmlerinden ve anlatımlarından öğrenmişim. Taptazeydi zihinlerde Avrupa'yı sarmış olan ırkçı uygulamalar. Beklentim, İsrail'de karşılaşacağım insanların bu yakın geçmişlerinden ve acı deneyimlerinden dolayı en az benim kadar ırkçılığa karşı olacaklarıydı. Ama oradaki insanlarla konuşmalarım benim için tam bir hayal kırıklığına neden olmuştu.

İnanılmaz bir Arap düşmanlığıyla karşılaştım. Daha kötüsü bu milliyetçilik ırkçı bir zemine oturtulmuş gibiydi. Birinin bana "Mısır'ın başındaki Naser'in konuşmasına dikkat et, insan değil, köpek gibi havlarcasına konuşuyor" dediğini hiç unutamamış olmamın nedeni herhalde bu şok etkisiydi. Ben ise "ama bu tür ırkçı lafları daha geçenlerde Hitler Yahudiler için söylüyordu" diyebilmişim ama bu sözlerimin hiçbir etkisi olmamıştı. Sanırım muhatabım ne benzerliği ne de ifade etmek istediğimi anlamıştı.

Sonraları on yıl kadar Suudi Arabistan'da çalıştım. Bu kez de Yahudi aleyhtarlığının inanılmaz boyutunu yaşamak durumunda kaldım. Bir yanda İsrail'e yaşama hakkı tanımama gayretlerini izliyor öte yanda "aklıselim sahibi herkesin bildiği" doğrular söylemini dinliyordum: Naziler soykırım yapmamışlardır, Hitler'e karşı söylenenlerin aslında Siyonist propagandasıdır, dünyadaki her sorunun arkasında Yahudiler bulunmaktadır! "Kavgam" kitabı takdirle anılan bir kitaptı. O yıllarda, ama bugün de, bu ırkçı yaklaşımlara karşı benim tepkim öfke değil şaşkınlıktır. Böyle bir ortamda barış ve huzur hiç sağlanabilir mi? Doğulu insanın Batılının önyargısından bunca şikâyetinden sonra kendisi de nasıl böylesine önyargılı olabilir? Hele Yahudiler, ırkçılığı böylesine yakından tanımalarına karşın tarihten gerekli dersleri çıkaramamış olmalarını nasıl açıklayacağız? Şaşkınlığım bundan. Anlamaya çalıştıkça düşüncem ve duygularım da evrimleşti.

Şimdi demek ki, diyorum, geçmiş ve tarih insanlara pek ders olmuyor. Toplum içinde insanlar mantıklı düşünmüyor, kendilerini çevreye kaptırıp ırkçı olabiliyorlar. Ve en kötüsü kendilerinin böyle olduğundan şüphelenmiyorlar bile! Hele düşmanlığın ve kinin toplumsal histeri biçiminde yaşandığı durumlarda, durumu değil anlamak tartışmak bile olanaksız oluyor. Heyecan ve duygular çevrenizde egemen olunca bağnaz taraftarlar olarak tezahürat dışında bir girişimimiz de olmuyor. Soğukkanlı olmaya çalışanlar şaibeli sayılıyor. Bunları düşündükçe bu kez kaygı siniyor içime. Acaba bu alanda ben ne denli önyargılıyım sorusu gelip bir kâbus gibi – ama uyarıcı olarak da – karşıma dikiliveriyor.

O zaman – bu yazıda sizin de göreceğiniz gibi – yaptığım ve yaptığımız yanlışları görüyorum. En temel hata farklılığı yok varsayan genellemelerdir. Yukarıda Yahudilerden ve Araplardan söz edip hükümlerde bulundum. Oysa bu yaptığım da ırkçılıkla ilişkili bir hataydı. İrkçilik etnik ve milli grupların ortak ve tarih içinde değişmez özelliklerinin olduğuna inanmaktır, böyle bir inanca sarılarak “öteki” konusunda konuşmak ve davranmaktır. “Bazı” Yahudiler ve “bazı” Araplar diyeceğime bütün toplumu bir saydım, “siz Yahudiler” anlamına gelecek bir anlayışa kaymış oldum. İşte etnik ve milli stereotip veya ön yargı dediğimiz tam budur! Bu anlayış içimize öylesine işlemiş ki “vatandaşlarımız Yahudilere kötü davranmamalıyız, onları olaylarla ve İsrail’in siyasetiyle ilişkilendirmemeliyiz” dediğimizde bile, dolaylı bir biçimde bir eksikliğimizi itiraf ettiğimizi, yaygın bir inanca karşı - yani bütün Yahudilerin, en azından toplumun bir kesimi tarafından “bir” sayıldığı gerçeğine - bir cevap yetiştirdiğimizin farkında bile olmayız. Böyle sorunlu bir ortamda seyrediyoruz demek istiyorum.

Başka temel bir hatamız her toplumun içinde farklı düşünen ve davranan insanların pek çok olduğunu, her etnik ve her inanç grubunun içinde, diyelim, bizim paralelimizde düşünen insanların olduğunu unutuvermemiz. Ve dünyamızda yaşanan çirkin ve acı olayların referansının insan hakları olarak ele almayı, Araplarla İsrail’in çatışması olayında olduğu gibi ırkçı, milli veya çok eskilere uzanan din referanslı bir kavgaya dönüştürmemiz. Kinin çok yaygın olduğu böyle bir kavgada haklı olanı seçip yerimizi belirleme çalışıyoruz. Oysa bu tür karşıtlıklara donmuş çatışmalar (frozen conflicts) denir ve bu sorunlar çok karmaşıktır. İçlerine balıklama atlayanlar ve hele kavgada taraf olanlar bunu bir süre sonra anlarlar. Hindistan-Pakistan arasındaki Kaşmir anlaşmazlığı ve daha yakından yaşadığımız Kıbrıs ve Kürt sorunu da bu tür sorunlardandır. Bir taraf için temel neden ve çözüm ne denli basit görünüyorsa, karşı taraf için o kadar basittir; yalnız tam tersinden!

Bu yanlış yaklaşımların sonucunda, ne yazık ki, insan haklarından, hak ve hukuktan söz ederek yola koyulan birileri kendilerini ifade ederken dini çerçevenin –ve hele senin inancın, benim inancım yaklaşımının - dışına pek çıkamıyor. Ölümle sonuçlanan son olayların kurbanlarıyla ilgili “şehit” söylemi, Eski Ahit’e göndermelerle yapılan siyasi konuşmalar, belli bir dinin dualarıyla yürütülen “insancıl” girişimler dünyaya verdikleri mesajlar açmazı yeniden üreten mesajlardır: din mücadelesi. Bu tür mesajlar insanları yeniden eski ve önyargılarla yüklü geleneksel çatışmalı çerçeveye yöneltir. Olayların yorumunu bu biçimde dine doğru yöneltmek, hem insan hakları ve hukuk alanlarında verilen mücadelede uluslararası dayanışmayı zayıflatır hem de her toplum içinde din referanslı “genellemelerin” su yüzüne çıkmasına neden olur. Sıradan vatandaşlar da hak ve hukuk ihlallerini “öteki” dine bağlı birilerinin olumsuz davranışları diye görmeye ve böyle algılamaya başlar. Din bu biçimde siyasette kullanıldıkça ne siyaset ne de din işlevli olamıyor. Çatışma sarmalaya dönüşüyor. Bir insanlık sorunu biz-onlar sorunu oluyor.

*